

*Подолан Юлія Олександрівна,
доктор філософії в галузі права,
старший викладач кафедри господарського та
транспортного права
юридичного факультету Інституту управління,
технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
Київ, Україна*

КОНЦЕСІЯ ЯК ФОРМА ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА: АНАЛІЗ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу інституту концесії, як окремої та найбільш ефективної форми державно-приватного партнерства. Для цього було досліджено сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічних відносинах. Розкрито особливості такої форми взаємодії між органами державної влади та/або органами місцевого самоврядування з суб'єктами господарювання приватного права. Проведено системний аналіз положень Закону України «Про державно-приватне партнерство», а також положень нового Закону України «Про концесію» від 03.10.2019 № 155-IX. Визначені особливості та переваги цього законодавчого акту над попереднім законодавством України, яким регулювалися відносини концесії. Зроблено акцент на ефективності законодавчого закріплення процедур визначення концесіонера. Розкрито основні аспекти проведення цієї процедури та встановлена її значимість для подальшого процесу реалізації відносин концесії. Доведена доцільність запровадження спеціальної особи – радника – у відносини концесії, як особи яка спрямовує свою професійну спроможність на підвищення економічних властивостей об'єкту концесії. В статті робиться акцент на законодавчому закріпленні економічного змісту концесії, і зокрема спробах мінімізувати та закріпити процедурні аспекти переходу підприємницьких ризиків до концесіонера. Зроблено висновок про позитивний вплив на відносини концесії виключення обов'язковості проведення державних закупівель в процесі реалізації окремих положень договору концесії. Також наголошується на досягненні законодавцем високого рівня законодавчої визначеності відносин концесії, транспарентності їх законодавчого регулювання. Вбачається, що це стане позитивним здобутком для залучення інвесторів в об'єкти державної та комунальної власності та підвищенні ефективності управління такими об'єктами. Зауважується також і на тому, що законодавцем позитивно оцінено можливість передачі спорів, що виникають під час реалізації відносин концесії до міжнародних арбітражів та судових інстанцій, що мінімізує потенційні корупційні прояви.*

Ключові слова: відносини концесії, державно-приватне партнерство, концесіонер, концесіодавець, законодавче забезпечення, об'єкти державної власності, господарська діяльність.

Summary. *The article is dedicated to the analysis of concession as the separate and the most efficient form of state and private partnership. For this reason the essence and role of state and private partnership are researched within social and economic relations. Peculiarities of such an interaction between local authorities and private sector institutions are specified. The systematic analysis of the Ukrainian law provisions «About the state and private partnership» together with the new law of Ukraine «About concessions» from the third of October 2019 № 155-IX is conducted. Peculiarities and advantages of this legislative act are outlined in comparison to the previous legislation of Ukraine that regulated concession relations. A special attention is dedicated to efficiency of legal fixing procedures to determine a concessionaire. The main aspects of this procedure are revealed. In addition its significance for a further process of concession relations implementation is specified. Reasonability of setting up a special person (an advisor) is proved within concession relations. This personality directs their professional capability at increasing economic characteristics of the concession object. The article deals with a legislation fixation of the concession economic content and in particular tries to minimize and fix procedural aspects of entrepreneurial risks transition to a concessionaire. It is concluded about a positive influence on concession relations such as an absence of public purchases in the process of particular concession provisions realization. It also focuses on achievement by a policy maker a high level of legal concession relations determination as well as transparency of their legislative regulation. It's likely to be a positive achievement to attract investors in privately or state-owned property and increase efficiency of such objects administration. It is noted that the policy maker positively evaluates a probability of controversies that appear when implementing concession relations. They can be submitted to the international arbitration and judicial instances. In such a way it minimizes potential corruption cases.*

Key words: concession relations, state and private partnership, concessionaire, concession provider, legal enforcement, private ownership objects, economic activity.

Актуальність теми. Розвиток ринкових відносин та демократизація сфери господарювання вимагають ефективного управління активами, оскільки в іншому випадку їх власник несе значні оперативні ризики та економічні втрати. Вартість активів має постійне коливання внаслідок певних особливостей реагування ринку на ті чи інші соціально-економічні реалії, заходи державно-управлінського впливу, особливості регуляторної політики тощо. Тому управління активами повинно завжди здійснювати мобільно, з високим рівнем оперативності прийняття управлінських рішень та мінімізацією ризикогенних факторів. Особливої актуальності це набуває в сфері державної та/або комунальної власності, а також власності державних та комунальних підприємств, рівень ефективності менеджменту на яких завжди є нижчим ніж в приватному секторі. На сьогодні величезна кількість об'єктів державної та/або комунальної власності знаходиться або поза межами цивільного обороту (при чому без видимих на те обмежень але в силу відсутності попиту на такі об'єкти)

або в цивільному обороті з мінімальним рівнем ефективності, отримуваної від використання таких об'єктів. З іншого боку існує приватний сектор, який в умовах падіння економічної активності та глобальної економічної рецесії позбавлений або суттєво обмежений в економічних можливостях. Таким чином, існує необхідність об'єднання можливостей держави та спроможності приватного сектора у питаннях підвищення ефективності використання державного та/або комунального майна, а також інтенсифікації економічних відносин за рахунок використання таких об'єктів для своїх потреб суб'єктами господарювання. Така співпраця укладається в концепт державно-приватного партнерства та отримала назву концесійних відносин. приватний сектор об'єктивно оперативніше приймає рішення стосовно управління та використанням державного майна, отримуючи із цього максимальний рівень економічного ефекту. Актуалізація саме концесійних відносин підтверджується перманентністю законодавчих змін, що обумовлює в свою чергу необхідність дослідження сучасного стану організаційно-правового забезпечення цих відносин.

Ступінь наукової розробки теми. Проблематика організаційно-правового забезпечення концесії піднімалася багатьма вітчизняними науковцями, зокрема Длугопольським О.В., Жуковською А.Ю., Медведевою О. А., Павлюком К.В., Павлюк С.М., Поповичем Д. В., Цоглою О. О., Цеслів А.С., Яловим Г.К. тощо.

Мета статті. Метою даної статті є визначення основних особливостей та переваг правового забезпечення концесії як окремої та найбільш ефективної форми державно-приватного партнерства.

Виклад матеріалу. Від сучасної демократичної держави завжди вимагається високий рівень зацікавленості в ефективному регулюванні відносин в сфері економіки. Саме економічний базис виступає важливим і визначальним засобом досягнення соціальних цілей державного будівництва. Але в сучасних умовах господарювання, лібералізації ринкових відносин держава обмежена в засобах впливу на економічну ситуацію. Разом з тим, більшу свободу отримують суб'єкти приватного права. Вони не обмежені в виборі моделей, напрямків та сфер здійснення власної господарської діяльності. Це і обумовлює той факт, що приватний сектор є більш економічно ефективним управлінцем, особливо якщо мова йде про управління об'єктами державної та/або комунальної власності. Через таку порівняно вищу ефективність для держави доцільно і важливо надавати суб'єктам господарювання можливість використовувати, експлуатувати з економічно корисливим ефектом об'єкти державної власності. Все це створює певну модель взаємовигідної взаємодії, яка отримала назву державно-приватне партнерство.

З цього приводу надзвичайно слушною є позиція К.В. Павлюка та С.М. Павлюка про те, що «у фазі рецесії на основі реалізації різних форм державно-приватного партнерства (далі – ДПП) може відбуватись працевлаштування циклічно безробітних та стимулювання інвестиційного попиту за рахунок розбудови об'єктів ринкової інфраструктури. Запровадження проектів на основі ДПП під час кризи дозволяє закласти фундамент довгострокового економічного зростання за рахунок випереджального розвитку ринкової інфраструктури, навколо якої здійснюватиметься підприємницька діяльність у майбутньому» [6,

с. 12-14]. Отже ДПП є засобом стимулювання економічного зростання та економічної активності суб'єктів господарювання.

На законодавчому рівні державно-приватне партнерство визначається, як «співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів, що згідно із Законом України "Про управління об'єктами державної власності" здійснюють управління об'єктами державної власності, органів місцевого самоврядування, Національною академією наук України, національних галузевих академій наук (державних партнерів) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій (приватних партнерів), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому законодавством та відповідає ознакам державно-приватного партнерства, визначеним спеціальним Законом» [9]. Закон України «Про державно-приватне партнерство» визначає організаційно-правові засади взаємодії державних партнерів з приватними партнерами та основні принципи державно-приватного партнерства на договірній основі і є спеціальним законодавчим актом в сфері здійснення ДПП. Саме цим законом концесія визначається як основна форма реалізації ДПП.

Тут слід погодитися з К.В. Павлюком та С.М. Павлюком стосовно того, що ДПП «включає конструктивну взаємодію держави, приватного сектору, громадянських інститутів в економічній, політичній, соціальній, гуманітарній та інших сферах суспільної діяльності. У зв'язку з цим державно-приватне партнерство можна розглядати як суспільно-приватне партнерство, визначаючи його як конструктивне співробітництво держави, суб'єктів підприємницької діяльності і громадянських інститутів в економічній, політичній, соціальній, гуманітарній та інших сферах суспільної діяльності для реалізації суспільно значимих проектів на засадах пріоритетності інтересів держави, її політичної підтримки, консолідації ресурсів сторін, ефективного розподілу ризиків між ними, рівноправності і прозорості відносин для забезпечення поступального розвитку суспільства» [6, с. 12-14]. Такий підхід з одного боку наближає інститут ДПП, і зокрема концесію до того правового змісту, яку закладає Цивільний кодекс України у відносини пов'язані із використанням у господарській та економічній діяльності (орієнтовану на задоволення власних потреб та інтересів) прав інших суб'єктів та осіб. Така форма відносин в Главі 76 ЦК України визначається як комерційна концесія [10]. Але тут слід звернути увагу на положення Глав 36 та 40 ГК України, які чітко розмежовують використання прав інших осіб у господарській діяльності суб'єктів господарювання та концесії, як форму організації саме ДПП [1]. Це ключове розмежування відділяє відносини комерційної концесії, в яку можуть вступати виключно суб'єкти приватного права, суб'єкти господарювання визначені відповідним чином в ГК України від відносин концесії між органами державної влади та/або місцевого самоврядування, державними та комунальними підприємствами, тобто суб'єктами публічного права, а також представниками державного сектору економіки з однієї сторони і представниками приватного сектору економіки з іншої.

Така концесія регулюється спеціальним законодавчим актом – Законом України «Про концесію», який було прийнято 03.10.2019 року. Відповідно до

цього закону «концесія - форма здійснення державно-приватного партнерства, що передбачає надання концесієдавцем концесіонеру права на створення та/або будівництво (нове будівництво, реконструкцію, реставрацію, капітальний ремонт та технічне переоснащення), та/або управління (користування, експлуатацію, технічне обслуговування) об'єктом концесії, та/або надання суспільно значущих послуг у порядку та на умовах, визначених концесійним договором, а також передбачає передачу концесіонеру переважної частини операційного ризику, що охоплює ризик попиту та/або ризик пропозиції» [8]. Це визначення є надзвичайно вичерпним та містить в собі всі необхідні елементи, які на перший погляд, виокремлюють особливості здійснення концесії як форми ДПП, а саме:

- ✓ спеціальний суб'єктний склад учасників відносин з приводу концесії;
- ✓ спеціальний об'єкт та предмет відносин концесії, максимально детермінуючи його з поміж інших економічних благ;
- ✓ характер та мету використання об'єкту концесійних відносин, акцентуючи на такій необхідній умові як суспільна значущість послуг, результатів та іншого економічного ефекту отримуваного від використання об'єкту концесії;
- ✓ делегування відповідальності за утримання об'єкту концесії та перекладання на концесіонера господарських та економічних ризиків пов'язаних із утриманням та необхідністю утримувати об'єкт концесії;
- ✓ характер фінансових відносин між сторонами відносин концесії з приводу використання економічного ефекту від об'єкта концесії.

Все це у сукупності демонструє необхідні модельні аспекти, що визначають конфігурацію відносин концесії як форми ДПП. Д.В. Попович спрощено трактує концесію як «систему відносин між державою і приватною юридичною або фізичною особою, що виникає внаслідок надання прав користування державною власністю за договором, за плату і на поворотній основі, а також прав на здійснення видів діяльності, які становлять виняткову монополію держави, фактично здійснюючи функцій управління державним/комунальним підприємством/майном на протязі певного періоду часу та покладання на себе фінансових ризиків» [7, с. 50-51]. Отже дослідник вводить в поняття концесії можливість включення суб'єкт господарювання приватного права в сферу господарювання, яка може мати форму природної монополії. В свою чергу О.О. Цогла зазначає, що концесія це поняття надзвичайно загальне, оскільки воно об'єднує в своєму філософсько-правовому контенті: систему відносин між державою та/або муніципальною владою і суб'єктом господарювання (суб'єктом приватного права) з приводу використання державної/муніципальної власності; форму надання; процес передачі майна та об'єктів в управління приватним структурам; особливу форму доступу суб'єктів господарювання приватного права в сфери економічної діяльності де панують природні монополії [11, с. 35-36]. Ми не можемо погодитися із коректністю такого полі аспектного бачення сутності змісту концесії, оскільки організаційно-правове забезпечення ДПП та відносин концесії вимагає виключної чіткості, недопущення різних точко зору та різночитань

законодавства. Для цього необхідним є поєднання чіткості теоретико-методологічного забезпечення та законодавчого закріплення засад реалізації відносин концесії.

На сьогодні слід констатувати, що прийняття Закону України «Про концесію» від 03.10.2019 № 155-IX, яким було скасовано Закон України «Про концесії» та Закон України «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг» прийняті ще в 1999 рр. ознаменував собою консолідацію та ревізію українського законодавства у сфері реалізації ДПП у формі концесії. Новий закон навіть змістовно та структурно суттєво переважає старе законодавство за цілісністю та логікою викладення норм, їх повноти та спеціалізації. Тому системний аналіз сучасного законодавства в сфері регулювання відносин концесії, як окремої форми ДПП демонструє наступні особливості.

По-перше, необхідно звернути увагу на те, що сучасний закон деталізує процедуру визначення концесіонера, що говорить про високий рівень вимог до цього суб'єкта концесійних відносин, а також при високий рівень відповідальності, при чому головним чином соціальної, яка покладається на концесіонера. Так, на відміну від попереднього закону новий закон від 03.10.2019 № 155-IX демонструє запровадження алгоритму визначення концесіонера, при цьому відводячи конкурсу на його визначення лише одне, а не провідне місце в цій процедурі. Беззаперечним здобутком законодавця є те, що всі важливі аспекти, а саме: порядок визначення концесіонера; вимоги до конкурсної комісії та конкурсної документації; регулювання процедурних питань пов'язаних із прийняттям та оприлюдненням рішення про проведення концесійного конкурсу; попереднім відбором претендентів (прекваліфікація); результатами попереднього відбору – закріплюються в законі. Це підвищує рівень зрозумілості та транспарентності законодавчого регулювання відносин концесії, що в свою чергу робить їх стабільними та зрозумілими для закордонних і вітчизняних інвесторів, відкриває нові можливості для спільного інвестування тощо.

Крім того, надзвичайно важливим здобутком слід вважати закріплення на законодавчому рівні вимог до забезпечення конкурсної пропозиції і механізмів моніторингу (перевірки) таких пропозицій, за результатами чого реалізується конкурентний діалог. На нашу думку це взагалі є новелою та навіть інновацією в способах реалізації державно-управлінських і одночасно відносин ДПП. Закріплення такої форми кооперації та реалізації ДПП як конкурентний діалог – це не просте декларування принципів концесійних відносин, це практичне втілення на рівні закону алгоритму їх реалізації.

Абсолютною новелою є запровадження концесійних радників. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про концесію» від 03.10.2019 № 155-IX «радник - фізична та/або юридична особа, яка за договором бере на себе зобов'язання щодо надання послуг у процесі підготовки проекту, що здійснюється на умовах концесії» [8]. Відповідно до ст. 23 цього Закону «залучення радника є обов'язковим, якщо вартість майна, що є об'єктом концесії, перевищує 250 мільйонів гривень, що підтверджується даними фінансової звітності за останній звітний рік або результатами оцінки, проведеної в порядку, визначеному

законодавством про оцінку майна, майнових прав та оціночну діяльність, а також якщо очікувана вартість новоствореного (новозбудованого) об'єкта концесії перевищує 250 мільйонів гривень. Радники залучаються на конкурсних засадах у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Конкурсний відбір радників здійснюється з дотриманням принципів конкурентності, рівноправності, загальної доступності, гласності, прозорості та незалежності» [8]. Цією ж нормою визначаються критерії добору радників, а також зміст їх основних завдань. При чому системний аналіз положень ст. 23 свідчить про те, що радник сам по собі вже виконує функції управлінця об'єкту концесії, оскільки на нього покладається фактичний обов'язок максимізувати економічну вигоду від реалізації відносин концесії стосовно конкретного об'єкту, в тому числі шляхом управління цим об'єктом в напрямку підвищення його ринкової привабливості.

Такий підхід держави свідчить про розуміння важливості залучення фахівця із необхідним рівнем знань для підготовки не лише документації, але і якісних характеристик самого об'єкту концесії для того, щоб передача його в концесію мала задовольняти очікувані від неї фінансові надходження, а також перешкоджати корупційним схемам. Насправді реалізація функцій радника мінімізує можливість домовитися між сторонами договору концесії та унеможливити використання державного та/або комунального майна виключно в інтересах суб'єкту господарювання (концесіонера) без забезпечення належного рівня фінансової та економічної ефективності для концесіодавця. Тобто ми можемо говорити що деталізація процедури визначення концесіонера спрямована на запобігання корупційним ризикам, що є одним із найбільш значущих ризиків у такій категорії відносин через хибне і свавільне трактування особами приватного права ДПП в якості можливості збагачення за рахунок держави та/або громади.

По-друге, надзвичайно важливим аспектом відносин концесії, на який слід звернути увагу – це законодавче оформлення економічного змісту концесійних відносин. Фінансова вигода, від передачі державного та/або комунального майна в концесію є зрозумілою та очевидною. Основною перевагою концесії, як форми ДПП, вважається фінансова вигода для органів державної влади та/або органів місцевого самоврядування, а також суспільні та соціально-економічні вигоди для конкретної територіальної громади. Натомість для концесіонера, такі відносини несуть в собі отримання разом з об'єктом концесії і фінансові та підприємницькі ризики пов'язані із подальшим використанням та експлуатацією такого об'єкту. «Відносини концесії завжди передбачають передачу концесіонеру підприємницького ризику економічного характеру, враховуючи можливість того, що він не компенсує зроблені інвестиції та витрати в ході використання робіт або послуг, наданих за звичайних умов експлуатації, навіть якщо частина ризику залишається в державного замовника або в організації-замовника. Застосування спеціальних норм, що регулюють надання концесій, не було б виправданим, якби державний замовник або організація-замовник звільнили суб'єкта підприємницької діяльності від будь-яких можливих втрат, гарантуючи мінімальний дохід, рівний або вищий за зроблені інвестиції і витрати, які суб'єкт підприємницької діяльності повинен понести в рамках

виконання договору» [2, с. 21-22]. Складність державного врегулювання питань з перенесення підприємницьких ризиків на концесіонера полягає у тому, що як зазначають О.В. Длугопольський та А.Ю. Жуковська відносини концесії мають найбільшу привабливість для держави саме в сегментах економіки, в яких мінімізація витрат не завжди приводить до бажаного результату, а інколи існує потреба надлишкового фінансування за рахунок власних ресурсів, збільшуючи тим самим витратну частину проекту. Така ситуація складається зокрема в сферах, які передбачають економічне використання природних ресурсів, транспортної інфраструктури та житлово-комунального господарства; соціальної інфраструктури і деяких природних монополіях [3, с. 46-48]. Г.К.Яловий та А.С.Цеслів з цього приводу зазначають на необхідності запровадження мінімального рівня державних гарантій для концесіонерів [12, с. 425-426]. І слід констатувати той факт, що це знайшло своє відображення в Законі України «Про концесію» від 03.10.2019 № 155-IX, відповідно до ст 35 якого «концесіонеру може надаватися державна підтримка шляхом: шляхом виплати плати за експлуатаційну готовність; придбання концесіодавцем певного обсягу товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) концесіонером відповідно до концесійного договору; постачання концесіонеру товарів (робіт, послуг), необхідних для виконання концесійного договору; будівництва (реконструкції, капітального ремонту, технічного переоснащення тощо) державними, комунальними підприємствами, об'єктів суміжної інфраструктури, які не є об'єктами концесії, але необхідні для виконання концесійного договору» [8]. Хоча, наприклад, К. Максимчук вбачає в цьому певну корупційну складову, яка може надавати можливість використовувати концесіонерам кошти державного та/або місцевого бюджетів чи суб'єктів господарювання державної/комунальної власності на покриття потреб об'єкту концесії. Крім того, вона зазначає на тому, що існує ризик у відсутності розмежування та чіткої детермінації «спеціальних» та «ексклюзивних» права концесіонера. Які саме права відносяться до цих груп, про що зазначається в ст. 36 Закону незрозуміло [4].

Законодавча визначеність необхідна і з цим не можна не погодитися, а тому доцільно дійсно виписати на рівні закону, які саме права концесіонера відносяться до «ексклюзивних», оскільки цей набір прав спрямований на певне обмеження або гальмування контролюючих функцій держави.

Третьою особливістю сучасного законодавчого забезпечення відносин концесії як раз і є наявність широких можливостей у держави чи органів місцевого самоврядування контролювати, наглядати і проводити моніторинг реалізації договору концесії. Ми погоджуємося з Н.Г. Дутко, яка стверджує, що на відміну від попереднього закону запроваджується більш чіткий засіб контролю з боку держави. Вона не втрачає титульного зв'язку власності із об'єктом концесії, а тому такий контроль не може розцінюватися як надмірне втручання у справи концесіонера. До речі для мінімізації такого тиску а також для захисту прав концесіонера в Законі України «Про концесію» від 03.10.2019 № 155-IX передбачається можливість вирішення спорів, що виникають у відносинах концесії в міжнародних арбітражних інстанціях.

О.А. Медведева свого часу звертала увагу на необхідність мінімізації використання механізмів державних закупівель у відносинах концесії, оскільки це на її думку вважалося одним із найбільших корупційних ризиків з одного боку, та засобу тиску з боку держави через інструмент постійних перевірок правильності використання державних коштів [5, с. 10-12]. Але виключення із тексту аналізованого нами закону цих положень позитивним чином впливає на процесі реалізації концесійних відносин та повноті виконання концесійного договору при мінімізації політичних і корупційних ризиків. Тому, наділення можливостей суб'єктів відносин концесії захищати власні права в міжнародних арбітражних та судових інстанціях слід вважати позитивним здобутком.

Висновки. Підводячи підсумки слід звернути увагу на наступні:

По-перше, сучасне законодавство України в сфері регулювання відносин концесії характеризується значно більшою системністю, ніж це було до прийняття Закону України «Про концесію» від 03.10.2019 № 155-IX, а також прозорістю державного регулювання більшості процедур в такій формі реалізації ДПП, як концесія. Зокрема йдеться і про виключення обов'язковості державних закупівель у відносинах концесії, і про додаткові гарантії з боку держави для концесіонера.

По-друге, системний аналіз положень наведеного вище закону демонструє спрощення порядку виділення земельних ділянок для потреб виконання договору концесії, а також можливість заміни сторони концесіонера, що не виключає можливості підвищення еф економічної вигоди від залучення додаткових ресурсів для забезпечення суспільно-значимого інтересу.

По-третє, можливість трансформації відносин оренди державного та/або комунального майна у відносини концесії, що за умови ефективної алгоритмізації процедури визначення концесіонера підвищує вірогідність набуття цього статусу орендарем. Це в свою чергу забезпечить збереження усталених економічних і господарських зв'язків.

Список використаних джерел.

1. Господарський кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Державно-приватне партнерство як механізм реалізації нової регіональної політики: можливості застосування та практичні аспекти підготовки і впровадження інвестиційних проектів. – Київ: U-LEAD, 2017. 106 с.
3. Длугопольський О.В., Жуковська А.Ю. Державно-приватні партнерства: зарубіжний досвід і уроки для України. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 3. С. 43-49
4. Максимчук К. Концесія під мікроскопом: плюси та мінуси чинної моделі ДПП. Юридична газета. №1 (707). 2020. – URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/koncesiya-pid-mikroskopom-plyusi-ta-minusi-chinnoyi-modeli-dpp.html>
5. Медведева О. А. Концесія як правова форма використання державного майна в господарській діяльності недержавними суб'єктами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків : ХНЮА України ім. Ярослава Мудрого, 2005. 18 с.

6. Павлюк К.В., Павлюк С.М. Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави. Наукові праці КНТУ. Економічні науки. 2010. вип. 17. С. 10-19
7. Попович Д. В. Концесія як форма державно-приватного партнерства: сутність, переваги і недоліки застосування. Економіка: реалії часу. 2015. № 1. С. 49-53
8. Про концесію: Закон України від 03.10.2019 № 155-IX. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20>
9. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>
10. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
11. Цогла О. О. Теоретичні засади трактування поняття «концесія». Актуальні проблеми економіки. 2013. № 7. С. 34-38
12. Яловий Г.К., Цеслів А.С. Впровадження концесійного механізму для стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств. Економічний вісник НТУУ «КПІ»: збірник наукових праць. 2012. № 9. С. 432-438.